

**YANGI O'ZBEKISTONDA IQTISODIY TAFAKKURNI
SHAKLLANISHINING USULLARI**

M.S.Bo'rixadjayeva

Toshkent davlat transport universiteti,

Iqtisodiyot fakultetining

“Transport iqtisodiyoti” kafedrasida assistenti

bmalokhat77@mail.ru

+998971957779

Annotasiya: Ushbu maqolada yangi o'zbekistonda iqtisodiy tafakkurni shakllanishining usullari bosh maqsad qilib olinib, unda tadbirkorlik asosiy omil sifatida ko'rsatib o'tilgan. Yoshlarga iqtisodiy bilimlarni berish va u orqali iqtisodiy muomila madaniyatini shakllantirishning innovatsion usullari to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zi: Iqtisodiyot, mehnat bozori, ma'rifat, muomila, iqtisod, ishbilarmonlik, taraqqiyot, tadbirkorlik, tafakkur, xo'jalik, tadbirkorlik.

KIRISH. Iqtisodiyotining mazmuni va uning rivojlanishi. Bozor iqtisodiyotining sub'ektlari: uy xo'jaliklari, tadbirkorlik sektori, davlat sektori va bank. Bozor iqtisodiyotining asosiy belgilari. Bozor tizimining o'z-o'zini tartibga soluvchi mexanizmi. Klassik va hozirgi zamon bozor iqtisodiyoti, ularning umumiy tomonlari va farqlari. Zamonaviy bozor xo'jaligi modellari. Bozor iqtisodiyoti sharoitida doimiy muammolarni hal qilish va resurslardan samarali foydalanish yo'llari. Bozor iqtisodiyotining afzalliklari. Resurslarni taqsimlashning samaradorligi. Iqtisodiy faoliyat va tanlov erkinligi. Iqtisodiy sub'ektlar harakatining ta'minlanishi. Bozor iqtisodiyotining boshqa ijobiy jihatlari. Bozor iqtisodiyotining asosiy ziddiyatlari va salbiy jihatlari. “Bozor” va “bozor iqtisodiyoti” tushunchalarining o'zaro farqlanishi. Bozorning mazmuni va asosiy belgilari. Bozor mexanizmi. Bozorning ob'ektlari va sub'ektlari. Bozorning vazifalari. Bozorning turkumlanishi. Resurslar, mahsulotlar va daromadlarning doiraviy aylanishi. Bozor infratuzilmasi. Bozor infratuzilmasi muassasalarini guruhlash yo'nalishlari. Bozor infratuzilmasi tarkibi. Mamlakatning taraqqiyoti, iqtisodiy qudrati yoshlarga bog'liq. Yoshlarga iqtisodiy tarbiya berish orqali biz davlatimizni har tomonlama qudratli davlat ekanligini ko'rsata olishimiz mumkin. Shu bois ham iqtisodiy tarbiyada – fan texnika yutuqlaridan oqilona foydalanishga e'tiborni kuchaytirish, tadbirkorlik, ishbilarmonlikni o'rgatish shu kunning muhim va dolzarb vazifalaridan biri bo'ladi.

Bugungi yoshlarni tarbiyalash jarayonida, ota-bobolarimizdan bizlargacha yetib kelgan ulkan boy ma'naviy me'rosidan foydalanib, ular qalbi va ongiga iqtisodiy tushunchalarni singdirish muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy tushunchalarni Boshlang'ich sinf talabalaridan boshlab o'rgatish lozim. Bundan ko'zlangan maqsad,

ularni iqtisodga oid bilimlar bilan qurollantirishdir. O'qitish jarayonida talabalar ongiga va qalbida iqtisodiy tushunchalarni singdirish orqali ularda iqtisodiy tafakkur shakllantiriladi. Buni amalga oshirish uchun esa birinchi navbatda yoshlarga iqtisodiy bilimlarni berish va u orqali iqtisodiy muomila madaniyatini yo'lga qo'yish kerak.

Ma'lumki, azaldan ota-onalarimiz bolalarni xo'jalik ishlari bilan tanishtirib, oilaning kirim va chiqim ishlarini o'rgatib kelishgan. Shu tarzda, bolada oilaning moddiy ahvoli haqida tasavvur hosil bo'lishiga ye'tibor berilgan.

Talabalarni tadbirkorlikga tarbiyalashda xalqimizning milliy va ma'naviy merosidan keng va samarali foydalanish maqsadga muvofiqdir. Har bir davrda tadbirkorlik va tejamkorlik muhim axloqiy tarbiya hisoblangani kabi, bu masala bugungi kun uchun ham katta ahamiyatga ega. Yoshlarga nimani, qachon, nima uchun va qay darajada asrash lozimligi, tejashning mohiyati va usullarini to'g'ri anglatish tejamkorlik va tadbirkorlik tarbiyasining maqsadi hisoblanadi. Bu maqsadning to'laqonli amalga oshishi ota-onalar, o'qituvchilar, tarbiyachilar, rahbarlar, jamoatchilikning faolligiga bog'liq.

Iqtisodiy tafakkur shakllanishi iqtisodiyotdagi chigal muammolar yechimida yangicha yo'nalishlarni yuzaga keltiradi. Shunday qilib Oliy ta'limlarda iqtisodiy tarbiyaning pedagogik jarayoni quyidagi sifat bosqichlariga ega bo'lishi lozim.

-davlatning iqtisodiy ahvolini juda yaxshi bilish;

-turli mulk turlari va korxonalar faoliyatining iqtisodiy asoslarini bilish;

-dalillarni xolisona baholash va mavjud iqtisodiy asoslarni tahlil etish uchun savodxonlik; -ishlab chiqarish va xo'jalik ishlarida, iqtisodiy munosabatlarda tashabbuskorlik.

Iqtisodiy tarbiya shartlari talabalardan savollar xilma - xilligini talab etadi. Ularga quyidagilar kiradi:

-oilada va umumiy o'rta ta'lim Oliy ta'limlarida iqtisodiy tarbiyaning bog'liqligi, uning maqbul bo'lishi;

-talabalar bilim olishida didaktik tamoyillarning roli;

-Oliy ta'limda o'quv fanlarini o'qitish jarayonida amaliy tajribalar xulosasi va shu bilan birgalikda ilmiy- texnologik taraqqiyotning tezlashuvida ilm - fanning rolini tushuntirish orqali talabalarni iqtisodiy tarbiyalash;

-davlat va xususiy mulkni ehtiyot qilish, elektr energiya, gaz, o'quv adabiyotlar, asbob-uskunalar, Oliy ta'lim binosi, uy jihozlari va hokozo;

-moddiy zahiralardan tejab-tergab foydalanishning iqtisodiy jihatlarini tushuntirish; -talabalarga darsdan tashqari vaqtlarida iqtisodiy tarbiya berishni tashkil etish;

-umumiy o'rta ta'lim Oliy ta'lim o'quvchilarini oliy o'quv yurtlari va undan keying sharoitlar haqida ko'nikmalar hosil qilish uchun iqtisodiy fikrlashga o'rgatish. Yangi iqtisodiy tafakkur shakllanishida iqtisodiy tarbiyaning yangi bosqichlari,

iqtisodiy sohada kadrlar tayyorlashni yanada yaxshilash yo'llarini aniqlab olib, quyidagi yo'llar bilan talabalarning iqtisodiy ta'lim tarbiyasini oshirish mumkin:

-olingan nazariy bilimlar asosida amaliy ishlarini bajarish jarayonini tashkil etish;

-kasbiy o'qitish va har bir talaba malakasini oshirish uchun lozim bo'lgan iqtisodiy tayyorgarlik majburiyatlari;

-ishlab chiqarish va mehnat xarakteri, iqtisodiy sohada kadrlarni o'z sohalarini bilish darajasini aniqlash;

-iqtisodiyot sohasida yangi bilimlarni egallash tizimi, yangi axborot texnologiyalarini egallash (ilmiy adabiyotlar va internet).

Iqtisodiy tarbiya talabalarda tadbirkorlik, tejamkorlik, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik, iqtisodiy hisob-kitob va ayni shu kabilar haqida fikrlay olish qobiliyatini kamol toptirishdir.

Yoshlarga tadbirkorlikni tarbiyalashda daromad hajmini belgilash va harajatning me'yorini barqarorlashtirish, boshqacha aytganda, ne'mat yaratish va uni tasarruf etish rejasini ishlab chiqish va unga qat'iy amal qilish ko'nikmasi singdirilishi darkor. Qiymati qay darajada bo'lishidan qat'iy nazar, narsani egasidan so'rab yoki rozi qilib olish, omonatni ehtiyotlab ishlatish va qaytarish halollik belgisidir.

Tadbirkorlik tarbiyasi qanchalik to'g'ri, asosli va kuchli bo'lsa, farzandlarda tadbirkorlik, tejamkorlikka moyillik shu qadar mustahkam shakllanadi. Ota-onalar hovli va xonadonlarni tartibga solish, ovqat pishirish, kir yuvish va kiyim-kechakni yamash, ro'zg'or asboblari va uydagi jihozlarni ta'mirlash sohasida bolalar mehnatini tashkil etadilar.

Talaba pulning vazifasini, oila va Oliy ta'lim budjeti strukturasi, tovarlar narxi qanday va ularning nimalarga bog'liq bo'lishini, boylikning qanday shakllanishi va uning manbalari nimalardan iboratligini aniq tasavvur qilisa tadbirkorlik tushunchasi rivojlanadi.

Mehnat, tabiatshunoslik, o'qish, ona-tili, matematika va umuman boshqa darslarda bolaning tadbirkorlik, xislatlari shakllantiriladi. Bu darslarda o'yinchoqdan yoki o'quv qurrolarini toza saqlashdan tortib, mamlakatimiz resurislardan oqilona foydalanishgacha bo'lgan malakalar oshirib boriladi.

Talabalar mehnat darslarida biron-bir narsa yoki o'yinchoqni yasash davomida har bir o'quv qurolini asrab avaylashga, qog'oz, qalam, yelim va yana boshqa ish qurollarni tejab ishlatishga, isrof qilmaslikka o'rgatilib boriladi. Shuningdek chiqindi materiallar (mato qoldig'i mevalarning urug'i va boshqalar) dan turli narsalar yaasashni o'rganib, talabalar tadbirkorlik ruhida tarbiyalanadilar.

Tabiatshunoslik darslari ham tadbirkorlik tarbiyasini talabalar ongiga singdirishda muhim ahamiyatga ega bu darsda otilgan suv, tuproq havo tabiat boyliklari, o'simliklar, hayvonlar to'g'risida ma'lumotga ega bo'lishi bilan bir qatorda mana shu tabiat boyliklarni tejab ishlatishga, xalq manfiyati uchun yangi bir mahsulot yaratishga undaydi. Iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanib, aholining to'xtovsiz

o'sib boruvchi ehtiyojlarini qondirish maqsadiga erishish, resurslar va mahsulotlarni to'g'ri taqsimlash yo'llarini topish tadbirkorlikning asosiy mazmunini tashkil etadi.

REFERENCES

1. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Кушаков, Файзулла Абдуллаевич, Валиев, Л.А., & Хасанов, М.Н. (2022). ТРАНСПОРТ ТИЗИМИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ (ЎЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙЎЛ ТРАНСПОРТИ МИСОЛИДА). *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (9), 606-612.
2. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. Ў., Кушаков, Ф. А., Валиев, Л. А., & Хасанов, М. Н. (2022). ЖАМИЯТДА СИЁСИЙ ВА ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ЮКСАЛТИРИШ МАСАЛАЛАРИ. *PEDAGOGS jurnali*, 19(1), 13-18.
3. Рахимова Машхура Иномжановна, & Хасанов Миршод Нумонович (2020). Роль среднеазиатской философии в развитии мировой и европейской науки. *Вестник науки и образования*, (4-1 (82)), 38-41.
4. Раматов, Ж.С., Хасанов, М.Н., & Жуманиёзова, Н.С. (2022). ТАЛАБА-ЁШЛАР МАЪНАВИЙ ДУНЁҚАРАШИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ САМАРАЛИ УСУЛЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10-2), 866-874.
5. Basin YE.Y. Tvorchestvo i empatiY. // M. 1987, 2, S.54-66.
6. Бўриходжаева, М.С. (2023). МАМЛАКАТ ИҚТИСОДИЁТИДА АВТОМОБИЛ ТРАНСПОРТИ КОРИДОРЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (1-2), 338-345.
7. Буриходжаева, М. С. (2022). МЕТОДЫ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА УПРАВЛЕНИЯ В ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ. *ЭКОНОМИКА*, 488-495.
8. Ходжаева, Н. А., Файзиев, Р. Х., & Буриходжаева, М. С. (2021). Современное состояние системы экологического мониторинга в Республике Узбекистан. *Viznes-Эксперт*, 4, 160.
9. Юлдашева, С. А., & Бўриходжаева, М. С. (2022, September). Повышение эффективности таможенной деятельности в развитии международного экономического сотрудничества. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 1, pp. 87-91).
10. Раматов, Ж. С., Баратов, Р. У., Султанов, С. Х., Муратова, Д. А., Хасанов, М. Н., & Эрнийёзов, У. К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ КИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ КАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲДЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(10), 376-386.

11. Раматов, Ж. С., Муратова, Д., Султанов, С. Х., Тухтабоев, Э., Кушаков, Ф., & Хасанов, М. Н. (2022). ИЖТИМОЙ АДОЛАТ ВА ҚАДРИЯТЛАР ПЛЮРАЛИЗМИ. *World scientific research journal*, 8(1), 102-108.

12. Раматов, Ж.С., Баратов, Р.Ў., Султанов, С.Х., Муратова, Д.А., Хасанов, М.Н., & Эрнийёзов, У.К. (2022). ЁШЛАР ЗАМОНАВИЙ МАДАНИЙ ҚИЁФАСИ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ТУШУНЧАСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2 (10), 376-386.

13. Джуманиёз Раматов, Розигуль Умарова, Рашид Баратов, Миршод Хасанов, Сиродж Султонов, Файзулла Кушаков ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ ИСЛАМА НА ТРАНСФОРМАЦИЯ СОЗНАНИЯ // Академические исследования в области педагогических наук. 2022. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problems-of-influence-of-islam-on-coding-transformation> (дата обращения: 31.01.2023).

14. Hasanov M., Tuhtaboev E. THE PERFORMANCE OF THE PERFECT MAN IN THE EASTERN RENESSANCE (ON THE EXAMPLE OF FARABI'S VIEWS) // *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 1-6.